

werden ze er, in een wolk van stof, uitgehaald. Het is het sprekendste voorbeeld van de vele compromissen waartoe Salmon gedwongen werd. "Een vreselijke ervaring," zucht hij.

Arsenaal

Na deze frustrerende arbeid zette hij in 1981 met L'Ymagier *Le moine* op, een bewerking van een roman van Lewis. Voor de eerste keer ging hij uitgebreid aan het improviseren, want hij wilde weg van de tekst. Uit die improvisaties ontstond een dialoog, die achteraf werd vastgelegd en uit het hoofd geleerd. Hier begon hij ook de mogelijkheden van de ruimte te onderzoeken. De voorstelling vond plaats in Faïences Boch, aan de Brusselse Zavel, een fabriek die nu afgebroken is. Er werd in een vijftal zalen gespeeld, zodat het publiek rondliep, in twee groepen gescheiden werd, weer samenkwam. Salmon werkt er twee en een halve maand aan, en *Le moine* was een groot succes. Het thema — religie, duivel, enz. — interesseerde de groep niet bijster. Het was vooral een project waarbij een reeks formele aspecten grondig konden worden uitgeprobeerd: epiek, verschillende decors, het barokke, de achttiende eeuw, kostuums, enz.

Na *Le moine* namen de medewerkers een belangrijke beslissing: ze zouden een groot spektakel opzetten rond Zola. Ze trokken er een jaar voorbereidingstijd voor uit, ook al hadden ze geen geld. Niet iedereen

was daartoe bereid, zodat veel mensen uit de groep verdwenen. "We moesten de Boch-fabriek verlaten," zegt Salmon, "maar we hadden het Arsenaal in Etterbeek gevonden. In de eerste plaats moesten we hard aan deze ruimte werken. Daarnaast wilden we in onze toneeltaal verder gaan. *Le moine* was toch nog te veel tekst, te weinig beweging. We beslisten dat we zouden breken met het conservatoriumverleden, en we gingen op zoek naar andere acteurs. We liepen alle theaterscholen van Parijs af, en zo kregen we een 35-tal mensen samen. Toen we begonnen te werken, stapten de meesten op. uiteindelijk bleven er 16 over. Het was vooral het werk aan het Arsenaal dat de meesten ontmoedigde. Elke morgen was het zwoegen en in de namiddag werd er gerepeteerd. Het gebouw was in een erbarmelijke staat: er stond geen glas meer in de ramen, op de vloer groeide onkruid. Het was dus zware arbeid, en het is juist deze fysieke arbeid die een grote invloed heeft gehad op de uiteindelijke vorm van de opvoering. Dat jaar, 1982, was verschrikkelijk moeilijk, ook financieel, want we beschikten slechts over één miljoen tweehonderd duizend frank subsidie. Sommigen gingen stempelen, anderen moesten kleine jobs doen. Hard, moeilijk en soms katastrofaal, zo was die tijd. Het moreel werd er niet beter op, want voortdurend gingen er mensen weg, en telkens bleven de achterblijvers met de twijfel zitten: halen we dit ooit, loont het de moeite?"

Naar Italië

"Op zekere dag zeiden we, vooral om een nieuw doel te hebben, om moed te scheppen: we gaan naar Italië. Daar zullen we het stuk creëren, en aangezien het publiek geen Frans verstaat, zullen we wel moeten afstappen van de tekst. Waarom Italië? Omdat er een Italiaanse actrice in de troep was, en ook omdat Serge Ragoni aanwezig was, iemand met een Italiaanse achtergrond (en thans drijvende kracht achter *Indigo*, n.v.d.r.). We gingen dus naar Milaan."

Hadden jullie daar contacten?

"Helemaal niet. We gingen met de wagen gedurende drie dagen op zoek naar sponsors. We hadden daarom een mooi pak aangetrokken; we hadden dassen bij. We speelden een rol om geld vast te krijgen. In Milaan klopten we systematisch aan bij alle kleine theatergroepen, bij alle theatercritici. Niemand kon iets voor ons doen. We zijn ook bij Franco Quadri binnengestapt, iemand die ik helemaal niet kende, maar van wie later bleek dat hij de belangrijkste stem in de Italiaanse toneelwereld heeft. Maar ook hij kon niet helpen, toen. We gingen dan nog eens een tweede keer naar Milaan, op zoek naar een plek om te spelen, en we reden van de ene fabriek naar de andere."

Hoe ging dat? Stapten jullie ergens af, gingen jullie naar de fabrieksdirecteur en vroegen jullie: kunnen we hier spelen?"

*Les Troyennes.
Festival der
Frauen. Hamburg.*